

МЕДІАОСВІТА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ

Стаття присвячена проблемі розвитку медіаосвіти. Автор розглядає взаємозв'язок між основними поняттями медіаосвіти, представляє теоретичний аналіз їхньої сутності, спираючись на дослідження українських та зарубіжних вчених.

Ключові слова: медіаосвіта; медіа грамотність; медіа культура; інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному суспільстві засоби масової інформації впливають на життя кожної людини, значною мірою визначають характер поведінки та життєдіяльності людей. Вони проникли у всі сфери сучасного світу, у тому числі й у сферу освіти. Протягом останніх десятиліть все більше науковців приділяють увагу проблемі медіаосвіти. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого і безпечно користування ними. 20 травня 2010 р. постановою Президії Національної академії педагогічних наук України була схвалена Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. Відповідно до якої, «постає гостра потреба в розвитку медіаосвіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасильства і медіаманіпуляцій, втечі від реальності в лабіринти віртуального світу, поширенню медіазалежностей» [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіаосвіта є об'єктом дослідження ряду вітчизняних та зарубіжних науковців: Г. В. Онкович, О. В. Федоров, І. А. Сахневич, І. М. Чемерис, Н. М. Духаніна, А. Хуторський, І. А. Фатеева, К. Безелгет, Е. Харт та ін. Кожен з них пропонує своє визначення терміна «медіаосвіта»; існує багато теорій розвитку медіаосвіти, розробляються нові напрями й моделі медіаосвіти.

Мета статті – простежити взаємозв'язок між основними поняттями медіаосвіти та здійснити теоретичний аналіз їхньої сутності.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» вжито 1973 року на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації. Втім деякі науковці вказують, що першу навчальну програму з медіаосвіти розробив канадець М. МакЛюен 1959 року, а її активне застосування в навчально-виховному процесі розпочалося в 60-х роках ХХ ст. у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції [9].

Варто зазначити, що ЮНЕСКО пройшло чотири стадії формалізації концепції медіаосвіти.

Першою стадією була Грюнвальдська декларація 1982 року, яка виокремила галузь медіаграмотності, привернувши увагу до впливу медіа на освіту.

Другою – Тулузька конференція 1990 року, що сприяла систематизації та точнішому овизначенню галузі.

Третя стадія – Віденська конференція 1999 року запропонувала новий погляд на медіаосвіту в контексті технологічних досягнень і нової ери комунікації, що стала результатом застосування цифрових технологій.

Четвертою стадією став семінар ЮНЕСКО в Севільї 2002 року, на якому адаптовано визначення галузі Віденської конференції. Семінар підкреслив потребу активно просувати програми в п'яти напрямках:

1) дослідження, 2) навчання (тренінги), 3) співпраці між школами, ЗМІ, неурядовим сектором і державними установами, 4) консолідації та просування громадського сектору та йогоспівпраці з засобами масової інформації. [9, с. 7].

Попри те, що розвиток медіаосвіти в світі відбувається уже протягом тривалого часу, остаточної визначеності стосовно цього терміну ще немає.

В українському педагогічному словнику С.У. Гончаренко дається таке тлумачення медіаосвіти – напрям у педагогіці, представники якого виступають за вивчення школярами закономірностей масової комунікації (преси, телебачення, радіо, кіно). Основними завданнями медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприймання і розуміння різної інформації, усвідомлення наслідків її впливу [2].

Доктор педагогічних наук, професор А. В. Федоров розуміє медіаосвіту як процес розвитку особистості за допомогою і на матеріалі засобів масової комунікації (медіа) з метою формування культури спілкування з медіа, творчих, комунікативних здібностей, критичного мислення, вмінь повноцінного сприймання, інтерпретації, аналізу й оцінки медіатекстів, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки [10].

А. Литвин вважає, що медіаосвіта – це навчання на матеріалі та за допомогою ЗМІ, кінцева мета якого –

медіаграмотність, здатність до критичного сприйняття медіаповідомлень [1, с. 35].

А. Хуторський вважає, що найважливішими аспектами медіаосвіти є: пошук потрібної інформації в різних джерелах; встановлення зв'язків між різними інформаційними джерелами; виділення головного в інформаційному повідомленні; добування з інформації необхідних даних, їх систематизація; розуміння спрямованості інформаційного потоку, мети комунікації; виявлення помилок, які спотворюють одержану інформацію; сприйняття і розуміння різних точок зору на одне повідомлення; створення власних аргументованих висловлювань відносно повідомлення; складання рецензій на інформаційні повідомлення; перетворення одного виду інформації на інший (вербальну на візуальну); перетворення інформації, виходячи з особливостей аудиторії; визначення форми викладу інформації, адекватної її змісту; оволодіння найпростішим інструментарієм роботи з інформацією [1, с. 36].

Н.М. Духаніна пояснює медіаосвіту як цілеспрямований, системний і перманентний процес розвитку особистості на матеріалі медіа з використанням новітніх та традиційних медіазасобів з метою опанування медіаграмотності (першої ланки медіаосвіти), з подальшим формуванням медіакомпетентності та медіакультури особистості. [5].

Медіаосвіта (media education) – вивчення медіа, яке відрізняється від навчання за допомогою медіа. Медіаосвіта пов'язана одночасно з пізнанням того, як створюються і поширюються медіатексти, так і з розвитком аналітичних здібностей для інтерпретації і оцінки їх змісту (тоді як вивчення медіа (media studies) звичайно пов'язується з практичною роботою із створення медіатекстів). Як медіаосвіта (media education), так і вивчення медіа (media studies) спрямовані на досягнення цілей медіаграмотності (media literacy) [12].

Медіаосвіта – це частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [8].

Медіаграмотність – рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують [8].

І. А. Фатєєва визначає медіаосвіту як цілеспрямовані та систематичні дії, призначені для задоволення освітніх потреб, породжених фактом існування мас-медіа, та розглядає медіаосвіту як підсистему загальної та професійної освіти [11].

Провідні зарубіжні медіапедагоги і дослідники К. Безелгет (С. Bazalgette), Е. Харт (А. Hart) та ін. вважають, що медіаосвіта повинна ґрунтуватися на вивченні так званих шести «ключових понять» (key aspects): «агентства медіа/media agencies» (аналіз системи функціонування, цілей і т.ін. джерел інформації, що створюють і поширюють медіатексти), «категорії медіа/ media categories » (аналіз типів медіатекстів — по видах, жанрам і т. д.), «технології медіа/media technologies» (аналіз технологічного процесу створення медіатекстів), «мови медіа/ media languages» (аудіовізуальні засоби виразності, коди і знаки, стиль і інших медіатекстів), «аудиторії медіа/media audience» (аналіз типології аудиторії, рівнів сприйняття медіатекстів), «репрезентації медіа/media representations» (аналіз конкретної вистави авторами/джерелами інформації/агентствами змісту в медіатекстах) [6].

Професор Б. Єржабкова визначає такі напрями медіаосвіти:

- 1) інтегративна педагогіка мас-медіа (ЗМІ як джерело освіти);
- 2) критична педагогіка мас-медіа (медіа як інструмент маніпуляції та носій ідеології);
- 3) інструментальна (медіа як засоби в освіті, навчанні, вихованні);
- 4) превентивна (зосереджується на запобіганні несприятливому розвитку дітей у наслідок сприймання ними інформації мас-медіа) [13].

Н. Б. Кирилова пропонує десять теорій медіаосвіти:

- 1) медіаосвіта як теорія розвитку критичного (демократичного) мислення аудиторії;
- 2) медіаосвіта як культурологічна теорія;
- 3) медіаосвіта як соціокультурна теорія;
- 4) семіотична теорія медіаосвіти;
- 5) естетична (художня);
- 6) «практична»;
- 7) ідеологічна;
- 8) медіаосвіта як теорія «вживання та задоволення»;
- 9) «ін'єкційна» (превентивна);
- 10) етична теорія медіаосвіти [7].

Однією з форм впровадження медіаосвіти є використання медіатехнологій. Педагогічна технологія спрямована на підвищення ефективності навчального процесу, що гарантує досягнення запланованих результатів навчання. Під технологією розуміємо конструювання навчального процесу за певною схемою, яка відображає ознаки притаманні традиційній організації навчального процесу: впорядкованість процесу навчання, мети і оцінювання результатів [4, с. 40].

О. Горюнова зазначає, що медіатехнології супроводжують людину давно. Медіа умовно ділять на п'ять типів: ранні (писемність), друковані (друкарство, літографія, фотографія), електричні (телеграф, телефон, звукозапис), мас медіа (кінематограф, телебачення), цифрові (комп'ютер, Інтернет). Більшість сучасних дослідників, які працюють с феноменами інформаційного суспільства, доміантною якого є інформація, використовують термін медіа, як той, що позначає ті технології, суттю роботи яких є запис, зберігання та відтворення інформації [3]. У світлі сучасного стану техніки та медіатехнологій О. Горюнова пропонує наступну аналогію: техніка –

hardware, а медіа технології – software. Отже, поняття техніки вміщує поняття медіатехнології, якщо під технікою розуміємо сукупність усіх алгоритмів, процесів та засобів їхньої реалізації [3].

Ми погоджуємося з Г. В. Онкович, яка розуміє медіаосвіту як процес розвитку й саморозвитку особистості на матеріалах та за допомогою засобів масової комунікації, яка покликана формувати культуру комунікації, уміння усвідомлено сприймати, критично осмислювати, інтерпретувати медіатексти з метою розширення загальних, соціокультурних та професійно значущих знань, комунікативних та творчих здібностей. Вона умовно поділяє медіаосвіту на два великих блоки: це масова медіаосвіта (яка має бути безперервною, як наполягає більшість медіапедагогів) і професійна медіаосвіта (вишівська). У процесі інформатизації суспільства змінюється спосіб життя соціуму, й кожен із напрямів потребує відповідних педагогічних технологій. Застосування медіазасобів нерозривно пов'язане з використанням нових інформаційних технологій, що набуває особливого значення в професійній підготовці студентів, у підвищенні кваліфікації фахівців, самоосвіті [10].

На думку Г. В. Онкович, медіаосвітні технології – це інформаційно-комунікативні технології (пресодидактика, теледидактика, кінодидактика, інтернетдидактика, мультимедіадидактика, які вона об'єднує в загальне поняття медіадидактика) [10].

Висновки. На конференції ЮНЕСКО у Відні Education for the Media and the Digital Age (1999) було зазначено, що медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа (друкарськими і графічними, звуковими, екранними та іншими) і різними технологіями; вона дає можливість людям зрозуміти, як масова комунікація використовується в їх соціумах, опанувати здібності

використання медіа в комунікації з іншими людьми; забезпечує людині знання того, як:

- 1) аналізувати, критично осмислювати і створювати медіатексти;
- 2) визначати джерела медіатекстів, їх політичні, соціальні, економічні, культурні, освітні інтереси, їх контекст;
- 3) інтерпретувати медіатексти і цінності, поширювані медіа;
- 4) підбирати відповідні медіа для створення і поширення своїх власних медіатекстів і отримання зацікавленої в них аудиторії;
- 5) отримати можливість вільного доступу як до сприйняття, так і до продукування медіа [15].

Отже, до цілей медіаосвіти входять:

- розвиток творчих здібностей;
- формування критичного мислення;
- навчання сприйманню й інтерпретуванню інформації;
- власне оцінювання якості інформації;
- підвищення медіакультурного рівня розвитку особистості.

Зауважимо, що у більшості українських вищих навчальних закладів медіаосвіта досі залишається фрагментарною, що актуалізує прагнення створити в Україні ефективну медіаосвітню систему, здатну забезпечити вдосконалення навчального процесу та європейську якість вищої освіти.

Потрібно зауважити, що медіаосвіта сприяє ствердженню демократії, вихованню медіаграмотних особистостей, здатних критично мислити, розвивати творчі здібності та готових до життя в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Список використаних джерел

1. Валерій Іванов, Тетяна Іванова, Юлія Мірошниченко Медіаосвіта: визначення дефініції. // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи» (м. Харків, 25–27 жовтня 2013 року) / За заг. ред. канд. пед. наук Л. Д. Покроєвої. – Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2013. – С. 34–38.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Горюнова О. Медиа: история экспансии. 2001. Краткий конспект курса лекций: Медиа: история экспансии. 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/3169/3170>
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с.
5. Духаніна Н. М. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у підготовці магістрів комп'ютерних наук.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Н. М. Духаніна – К., 2011. – 20 с.
6. Духаніна Н. М. Медіаосвіта: теоретичний аналіз / Н. М. Духаніна // Всеукраїнська науково-практична конференція «Журналістика, філологія та медіаосвіта». – Полтава : Освіта, 2009. – С. 102–104.
7. Кириллова Н. Б. Медиаобразование в эпоху социальной модернизации // Педагогика. – 2005. – № 5. – С. 13–21.
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. – Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/konceptsiya-vprovadzhennya-mediaosviti-v-ukrayini>.
9. Медіаосвіта та медіа грамотність : [підручник] / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волощенко; За науковою редакцією В. В. Різуна. – Київ : Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с.
10. Онкович Г. В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа // Вища освіта України. 2008. № 3. Д. 1. Тем. вип. Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії. – С.130–137
11. Фатеева И. А. Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации : [монографія] / И. А. Фатеева. Челябинск : Челяб. гос. ун-т, 2007. – 270 с.
12. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 64 с.
13. Чемерис І. М. Медіаосвіта за кордоном: теорія медіаосвіти та коротка історія розвитку // Вища освіти України. – 2006. – №3. – С. 104–108.

14. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences. Vol. 14, 2001.
15. UNESCO. Recommendations Addressed to the United Nations Educational Scientific and Cultural Organization In Education for the Media and the Digital Age. Vienna: UNESCO, 1999. – С. 273–274.

О. О. Шеина,

старший преподаватель кафедры английского языка,
ЧНУ им. П. Могилы, г. Николаев, Украина

МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

Статья посвящена проблеме развития медиаобразования. Автор рассматривает взаимосвязь между основными понятиями медиаобразования, опираясь на исследования украинских и зарубежных ученых.

Ключевые слова: медиаобразование; медиаграмотность; медиакультура; информационное общество.

О. О. Sheina,

senior lecturer of the English Language Department,
Perto Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

MEDIA EDUCATION: THEORETICAL BASES

The article is devoted to the problem of developing of media education. The author examines inter-connection of main notions of media education using the explorations of Ukrainian and foreign scientists.

Key words: media education; media literacy; media culture; information society.

Рецензенты: *Гришкова Р. О.*, д. пед. наук, профессор;
Стрельчук Я. В., к. пед. наук, доцент.

© Шеина О. О., 2017

Дата надходження статті до редколегії 16.03.2017